

HET VADERLAND ZONDAG 24 MAART

Herinneringen aan Gustav Mahler

De Weenske wereld in den aanvang dezer eeuw

Mevrouw Alma Maria Werfel, de weduwe van Gustav Mahler, heeft „Erinnerungen und Briefe“ aan en van haar eersten man uitgegeven.¹⁾ De talrijke bewonderaars van den toonkunstenaar zullen haar daar zeer dankbaar voor zijn; uit dit boek leert men den mensch Mahler niet alleen beter kennen, maar ook de geestelijke atmosfeer waarin hij geleefd heeft en waaruit zijn werk gegroeid is.

Er zijn in dit boek ook eenige dagboekbladzijden van Frau Ida Dehmel, de weduwe van den dichter Richard Dehmel opgenomen. In dat fragment komt een woord voor, dat men gerust als den sleutel kan beschouwen voor de heele periode, althans in Duitschland. Mahler heet daar n.l. een mensch „met Gefühlswucht“: met een groot gewicht aan gevoel, zou men kunnen vertalen.

Mevr. Mahler zelf construeert weliswaar reeds een contrast tusschen het aardsche van Richard Strauss en het vergeestelijkte van den schepper van „Das Lied von der Erde“, uit het perspectief van den tegenwoordigen tijd gezien echter lijkt de heele periode van circa 1900 toch nog zeer aardsch en breekt dat andere eerst later door in Rainer Maria Rilke b.v. om in de Deutsche literatuur te blijven. Rilke was vijftien jonger dan Mahler. Hij is geboren in een tijd, dat de negentiende eeuw haar middagglorie - het tweede keizerrijk in Frankrijk, de beste jaren van koningin Victoria's tijd in Engeland en Bismarcks groote werk in de Deutsche landen - reeds voorbij was. Er begint dan iets nieuws.

Ook in de muziek? Daarover moeten wij meer deskundigen laten oordeelen. Zit er een diepere zin in de tegenstelling Mahler-Pfitzner? Er is, in den tijd, slecht een afstand van tien jaar. Het is trouwens altijd moeilijk uit te maken in hoever tegenstellingen tusschen kunstenaars inderdaad uit cultuurhistorische werkelijkheden voortkomen. Kunstenaars zijn ook menschen. Soms zelfs zeer menschelijk! De wel eens zeer giftige aanvallen van de Mahlers op Richard Strauss b.v. duiden meer op beroepsrivaliteit dan op een artistiek conflict. Strauss was meer koopman dan artist, zoo heet het; hij sprak telkens over geld; wat een opvoering of een uitgave hem wel zou opbrengen; hij deed dan wel alsof het maar voor de grap was, maar de collega's vonden de grap niet aardig en zeiden: 't ergste van alles is, dat hij het heusch meent. Ook mevrouw Strauss schijnt geen aardig mensch geweest te zijn. De Wienerin Alma Maria Mahler en mevr. Dehmel uit de Berlijnsche society vonden haar afschuwelijk burgerlijk. Misschien was zij het ook wel. Erg belangrijk lijken ons de desbetreffende mededeelingen echter niet.

De zorgen zijn Alma Mahler niet gespaard gebleven. Een van de beide kinderen is gestorven en de twintig jaar oudere man was dikwijls ziek en lastig. Toch is het, niettegenstaande de vele pijnlijke momenten, een huwelijk vol liefde geweest van een hartstochtelijk zoeken ook naar geestelijke eenheid. Deze werd trouwens niet altijd bereikt. Misschien speelde hier ook een verschil van generatie een rol. De vrouw, die zelf een artiste en een intellectueele was, las Ibsen - het was toen de groote tijd van den Noorschen schrijver - en Mahler schreef haar: lees liever Shakespeare. Ibsen en Shakespeare, het zijn twee werelden. Of moet men zeggen, dat Ibsen slechts een overgangperiode vertegenwoordigt?

Maar het gevoel zet zich door niettegenstaande verschil van opvatting en overtuiging. De jonge vrouw stilt een schrijnend heimwee in den man; meer dan eens ook weet zij zijn felheid of zijn hardheid te verzachten. Tusschen Mahler en Pfitzner treedt zij bemiddelend op. Ten slotte voelt de oudere zelfs eenige jaloezie in zich opkomen, maar hij weet die te bedwingen en er groeit een edele vriendschap. Mahler is zich trouwens bewust van alles wat hij zijn vrouw verschuldigd is. Als hij in Amsterdam zijn groote triomfen beleeft, schrijft hij dag op dag: ik wilde maar weer thuis zijn bij jou en de kinderen. Zijn laatste werk, de onvoltooide tiende symphonie zou trouwens een kreet der liefde geworden zijn, diep uit het hart; op het handschrift vindt men den zin van het wordende werk met enkele woorden aangegeven: het slot is: Für dich sterben! Almschi!

Deze Erinnerungen und Briefe zijn de roman van tien jaar huwelijk van de jonge vrouw met den genialen, maar al spoedig ziek wordenden ouderen man. Het is een boek van groote gevoelsexaltatie en van bitterheid ook, die echter weer tot versterking van het gevoel wordt aangewend. Een document van sentimenteele zwoelheid, waarbij het begrip zwoel hier uitsluitend gebruikt wordt ter juistere karakteriseering van het sentimenteele uit dien tijd. Voor velen van ons is deze aard van gevoelens wel iets vreemds geworden. Er is een streven naar meer geestelijke tucht over het gevoelsleven, naar grootere nuchterheid ook. Zoo heel gemakkelijk rukt de wereld zich echter niet los van den invloed dier oudere periode. Er zijn ook in ons land nog bepaalde stroomingen in het litteraire en algemeen cultureele leven, die sterk den stempel dragen van, laat ons zeggen, 1900. Daarom is een boek als deze Erinnerungen en Briefe, waarin wij de cultuur van den ouden tijd als een stuk afgesloten geschiedenis zien, zoo bijzonder belangwekkend, vooral ook daar wij er die periode door de ervaringen van enkele der allerbeste toen levende menschen uit leeren kennen.

Niet alleen het geheel is belangrijk, maar ook tal van kleine bijzonderheden of anecdoten boeien den lezer. Wij kunnen hier slechts een voorbeeld geven en vertalen dan een bladzijde over het verblijf te Parijs in het voorjaar van 1910.

„Begin April vertrokken wij naar Parijs. Onmiddellijk begon men met de repetities voor de tweede symphonie, die in den Chateletschouwburg zou uitgevoerd worden. Pierné had dit weten door te zetten, zonder de muziek te kennen. Onze vrienden generaal Picquart, L'Allemand, de Clemenceaus (broeder van den staatsman, hij was gehuwd met een juffrouw Zepp, zuster van Frau Zuckerhandl, de memoireschrijfster, een goede vriendin van de Mahlers) en Painlevé verkeerden dagelijks met ons als goede vrienden.

Het instudeeren van de symphonie vond Mahler interessant. Het koor was lui, maar had zeer veel talent. Niemand was op tijd voor de repetitie en de zangers gingen ook weer weg, wanneer het hun paste. Bij de uitvoering echter zongen zij zonder een enkele fout en met een fraaien metalen toon.

In die periode van de repetities gaf Pierné een diner ter eere van Mahler; hij had Debussy, Dukas, Gabriel Fauré, Bruneau en de Clemenceaus uitgenoodigd. Debussy imponeerde door zijn sterken persoonlijk aard en door de groote schoonheid van zijn kop. Hij was daar met zijn tweede vrouw, van wie men zegt, dat ze zeer rijk is. Aan tafel zat hij naast mij. Van alle gerechten nam hij slechts een heel klein beetje op zijn bord. Madame Pierné drong aan, dat hij wat meer zou nemen. Zijn gelaat vertrok zich hierbij in een pijnlijken trek. Toch was hij heelemaal niet mager, maar een breed geschouderde, zware man. Dukas vertelde mij heel stillletjes, hoe zij allen indertijd als kleine jongens (ze waren samen op school geweest) als ze van hun moeder geld gekregen hadden voor een lunch, steeds het grootste stuk taart uitzochten, behalve Debussy, die altijd het duurste en kleinste stuk wilde hebben, want reeds als kind had hij een hekel aan groote quantiteiten.

Mahler voelde zich daar niet op zijn gemak en vreemd en dat gevoel was juist. De uitvoering kwam. Het was een matinée. Ik zat bij Clemenceau en zijn moeder, die ons tot Parijs was tegemoetgerisd. Aller oogen waren op de loge van gravin Greffulhe gevestigd, die daar met abbé Perosi verschenen was; dat was voor het publiek verreweg de belangrijkste gebeurtenis.

Plotseling zag ik hoe Debussy, Dukas en Pierné, midden in het tweede deel van Mahlers tweede symphonie opstonden en weggingen. Dat was duidelijk genoeg. Ze zeiden nadien, dat het hun te Schubertachtig geweest was; Schubert was hun echter te vreemd, te Wienerisch, te Slavisch.

Het succes bij het publiek kon Mahler niet troosten over de bitterheid van het feit, dat de belangrijkste Fransche componisten op die wijze blij gegeven hadden van hun wanbegrip, ja, van minachting.

Den vorigen avond waren wij bij de opvoering van „Ariane et Barbebleu” geweest. Mahler, die bij het einde van de eerste acte werkelijk vol geestdrift was, volgde gaarne den raad van L'Allemand om even achter de coulissen te gaan en Dukas een paar aardige woorden te zeggen. Bij de laatste acte echter vond Mahler het stuk zeer vervelend en hij was maar blij, dat hij direct aan zijn enthousiasme gevolg had gegeven, want later had hij het niet meer kunnen doen. Zijn „noblesse” der huldebetuiging was door Dukas echter niet beantwoord.”

De Nederlandsche lezer zal natuurlijk met voorliefde naar die herinneringen en brieven zoeken welke verband houden met het Nederlandsche muziekleven. Voor Diepenbrock blijkt Mahler groote bewondering gehad te hebben. Verder spreekt hij echter over heele stapels Nederlandsche en Fransche muziek, welke hij te Amsterdam doorkijkt, maar die hem niets zeiden. Zeer dankbaar is hij voor de uitvoering van zijn werken onder leiding van Mengelberg. De eerste brief uit Amsterdam, die hier gepubliceerd wordt is van vader Mengelberg, die over het groote succes bericht, dat de eerste Mahleruitvoering onder zijn zoon Willem gehad heeft. Dan komt de toondichter zelf naar Nederland. Op een der concerten wordt de vierde symphonie zelfs tweemaal gespeeld, eerst onder zijn eigen leiding en dan, na de pauze, onder Mengelberg. Amsterdam toont veel begrip en Mahler voelt zich verheugd en dankbaar. Er zijn daar eenige interessante documenten over de geschiedenis van ons muziekleven. Ook het Hollandsche landschap maakt diepen indruk op den kunstenaar. Op 22 October 1904 schrijft hij uit Zaandam aan zijn vrouw (wij laten nu maar onvertaald)

Liebste!

Heute früh am Hafen mit Boot herumgefahren, dann nach Zaandam]Saandam, wo es *herrlich* ist! Beifolgend einige Ansichten, unter Anderem auch das]von Häuschen, wo Peter der Grosse gewohnt hat. Ich bin ganz traurig, dass Du das nicht miterlebst.

Man begreift, dass in diesem Lande die Maler zu Hause sind! Die farbigen Häuser, Wiesen, Kühe, Windmühlen, Wasser, wohin man schaut, die fliegenden und schwimmenden Möwen - die Schiffe und Wälder voller Masten - und diese wunderbar verschwimmende Beleuchtung von alledem. Man könnte wochenlang hier herumbummeln. Dazu diese hochoriginellen Menschen. Wie oft erinnere ich mich hier an Karl (Karl Moll, de stiefvader van Alma Maria, een Weensch schilder), der mich ein bischen „sehen” gelehrt. Mama wäre auch in ihrem Element. Mir ist ordentlich *bange* nach ihr. Wir müssen einmal alle 4 miteinander auf die

Reise.”

Dit boek in zijn geheel is een belangrijk document over de cultuurhistorie in 't algemeen en over de muziekgeschiedenis in 't bijzonder. Het is daarenboven een mooie „vrouwenbiecht”.

1) Uitgave van Allert de Lange, Amsterdam.